ISSN: 3060-4761
TerDPI ILMIY XABARNOMASI / SCIENTIFIC BULLETIN OF THE TerSPI / НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК ТерГПИ

UDK: 46.031.9

QAHHAROVA DILAFRO'Z ABDUG'AFFOROVNA,
O'zDJTU Jahon adabiyoti kafedrasi v.b dotsenti
E-mail: dilafruzqahharova188@gmail.com

ZAMONAVIY O'ZBEK QISSACHILIGI: XALQ AN'ANALARI VA YANGI BADIIY SHAKLLAR

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek qissachiligi rivoji, xalq og'zaki ijodi an'analari va yangi badiiy shakllarning uyg'unligi tadqiq etiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi xalq ijodi va zamonaviy nasrning badiiy uslubiy o'zaro bog'liqligini aniqlash, qissa janridagi yangicha shakllar, mavzu va obrazlar tahlilini amalga oshirishdir. Maqola qissachilikda folklor motivlari, milliy qadriyatlar va zamonaviy voqeliklar uyg'unligini ko'rsatadi.

KALIT SO'ZLAR: *zamonaviy o'zbek qissachiligi, xalq an'analari, badiiy shakl, folklor motivlari, milliy qadriyat, nasr.*

СОВРЕМЕННЫЙ УЗБЕКСКИЙ РАССКАЗ: НАРОДНЫЕ ТРАДИЦИИ И НОВЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ФОРМЫ

АННОТАЦИЯ. В данной статье исследуется развитие современного узбекского рассказа, связь с устными традициями народа и сочетание с новыми художественными формами. Основная цель исследования — выявить взаимосвязь народного творчества и художественно-стилистических особенностей современной прозы, проанализировать новые формы, темы и образы в жанре рассказа. Статья показывает, как в рассказах сочетаются фольклорные мотивы, национальные ценности и современные реалии.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *современный узбекский рассказ, народные традиции, художественная форма, фольклорные мотивы, национальные ценности, проза.*

MODERN UZBEKISTAN SHORT STORY: FOLK TRADITIONS AND NEW ARTISTIC FORMS

ABSTRACT. This article examines the development of contemporary Uzbek storytelling, the role of oral folk traditions, and the integration of new artistic forms. The main aim of the study is to identify the interconnection between folk creativity and the artistic-stylistic features of modern prose, and to analyze new forms, themes, and characters in the short story genre. The article demonstrates how folk motifs, national values, and contemporary realities are harmoniously integrated in modern Uzbek stories.

KEYWORDS: *contemporary Uzbek storytelling, folk traditions, artistic form, folk motifs, national values, prose.*

KIRISH. O'zbek adabiyotida qissa janri asrlar davomida rivojlanib, xalq hayoti, ijtimoiy muammolar va ma'naviy qadriyatlarni aks ettirgan. Mustaqillik yillarida zamonaviy o'zbek qissachiligi yangi badiiy shakl va mazmun bilan boyidi. Bugungi kunda qissachilikda nafaqat xalq og'zaki ijodining an'analari, balki shaxsiy psixologik portret, zamonaviy voqelik va falsafiy mushohada ham o'z aksini topadi. Shu nuqtayi nazardan, zamonaviy qissachilikni o'rganish milliy adabiyotning taraqqiyotini tushunish va yangi ijodiy tendensiyalarni aniqlash uchun muhimdir.

O'zbek qissachiligi o'z ildizlarini xalq og'zaki ijodidan olgan bo'lib, u asrlar davomida xalqning dunyoqarashi, hayot falsafasi, orzu-umidlari va ma'naviy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan. Qadimdan shakllangan afsona, rivoyat, ertak va xalq hikoyalari nafaqat badiiy zavq manbai, balki milliy tafakkur, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy munosabatlarning ifodachisi sifatida ham xizmat qilgan.

O'zbek xalq ertaklari, rivoyatlari va afsonalarida inson hayotining eng muhim jihatlari – halollik, sadoqat, jasorat, mehnatsevarlik, mehr-muhabbat kabi fazilat-lar ulug'lanadi. Bu asarlarda yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash, insonning ichki pokligi va vijdoni g'alaba qozonadi. Xalq og'zaki ijodi asarlarida qahra-monlar ko'pincha mehnat va mashaqqat orqali baxt-saodatga erishadi, bu esa xalqning hayotiy tajribasi va falsafasini badiiy tarzda aks ettiradi. Xalq ertaklari o'zbek adabiyotining badiiy shakllanishida asosiy manba bo'lib xizmat qilgan. Ertaklarda ifoda etilgan syujetlar, obrazlar tizimi, metaforik ifoda vositalari keyinchalik yozma adabiyotda, xususan, qissa va romanlarda yangi badiiy darajada qayta ishlangan. Masalan, "Zumrad va Qimmat", "Oltin baliqcha", "Yoriltosh" kabi ertaklardagi axloqiy motivlar zamonaviy yozuvchilar asarlarida ham turli badiiy talqinlarda davom etadi.

Shuningdek, xalq rivoyatlarida tarixiy shaxslar va voqealar bilan bog'liq afsonaviy elementlar ham ko'plab uchraydi. Bu rivoyatlar orqali xalq o'z tarixini badiiy shaklda ifodalaydi, milliy g'urur va o'zlikni anglash hissini mustahkamlaydi. Qissachilikda ana shu tarixiy va afsonaviy asoslar zamonaviy hayot voqeliklari bilan uyg'unlashib, yangi badiiy shakllarni yaratadi. Xalq hikoyalari esa qissa janriga eng yaqin turgan og'zaki shakllardan biridir. Ular o'zining qisqalik, voqeaviylik, hayotiylik va axloqiy o'git berish xususiyatlari bilan ajralib turadi. Aynan shu xususiyatlar keyinchalik zamonaviy o'zbek qissalarining shakllanishida muhim rol o'ynagan. Yozuvchilar xalq hikoyalaridagi xalqona tildan, ifoda uslubidan, obrazlar tizimidan, ramz va timsollardan samarali foydalanganlar.

Natijada, zamonaviy o'zbek qissachiligi xalq og'zaki ijodining ma'naviy ildizlarini o'zida saqlab qolgan holda, yangi davrning ijtimoiy-falsafiy muammolarini badiiy shaklda ifodalash darajasiga ko'tarildi. Qissalarda xalq donoligi, qadimiy o'gitlar, afsonaviy timsollar zamonaviy insonning ruhiy kechinmalari bilan birlashib, yangi badiiy-estetik sifat kasb etmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR Mustaqillik yillarida o'zbek adabiyoti, xususan, qissachilik yangi bosqichga ko'tarildi. Bu davrda yozuvchilar milliy tafakkur, erkinlik g'oyalari, inson ruhiyatining murakkab qatlamlarini badiiy tadqiq etishga alohida e'tibor qaratdilar. Shu sababli qissa janrida shakl va mazmun jihatdan sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. An'anaviy voqeabandlik o'rnini psixologik tahlil, falsafiy mushohada va ramziy ifoda egalladi. Endilikda zamonaviy o'zbek qissachiligi inson ruhiyati, shaxsiy iztirob, axloqiy tanlov, ijtimoiy o'zgarishlarga munosabat kabi mavzularni markazga chiqardi.

1.Qissa qahramoni endi umumlashma timsol emas, balki o'z hayot falsafasi, ichki kurashlari, shaxsiy orzu va umidlari bilan yashaydigan individual shaxs sifatida gavdalanadi.

2.Jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik, insoniy qadri-yatlarning buzilishi, erkinlikka intilish kabi ma'naviy-ijtimoiy masalalar muhim badiiy yo'nalishga aylandi.

3.Shu bilan birga, xalq og'zaki ijodidan olingan folklor motivlari zamonaviy kontekstda ramz va metafora sifatida qayta talqin qilinmoqda.

Tog'ay Murod ijodi bu jarayonning yorqin namunasi bo'la oladi. Uning "Otamdan qolgan dalalar", "Momo Yer", "Bu dunyoda o'lib bo'lmaydi" kabi asarlarida inson va tabiat uyg'unligi, milliy ruh, vijdon, halollik va poklik g'oyalari chuqur falsafiy mazmun kasb etadi. Yozuvchi xalqona til, o'ziga xos uslub va badiiy ramzlar orqali inson va zamon, yer va vijdon o'rtasidagi murakkab bog'liqlikni tasvirlaydi. Uning qahramonlari — hayot bilan kurashuvchi, o'zligini saqlab qolishga intiluvchi, lekin zamonaviy hayotning keskin o'zgarishlari bilan to'qnashgan oddiy insonlardir. Shu jihatdan, Tog'ay Murod qissachiligida xalqona ruh zamonaviy badiiy shakl bilan uyg'unlashadi.

Shuningdek, Isajon Sulton ijodida qissa janri psixologik-falsafiy yo'nalishda yangi bosqichga ko'tarildi. Yozuvchi asarlarida insonning ichki olami, ruhiy inqirozlari, o'zini anglash jarayoni markaziy o'rinni egallaydi. Uning "Boqiy darbadar", "Yolg'izlik", "So'nmas chaqmoqlar" kabi qissalarida insonning ichki monologi, xotira oqimi, tush va haqiqat uyg'unligi orqali badiiy haqiqat yaratiladi. Bu hol o'zbek nasrida modernistik va psixologik yondashuvning shakllanishiga turtki bo'lgan.

Said Ahmad ijodi esa o'zbek qissachi-ligining ijtimoiy-realistik yo'nalishida muhim o'rin tutadi. Uning "Ufq" trilogiyasi, "Jimjitlik", "Yo'qotganlarim va topganlarim" kabi asarlarida insonning ijtimoiy hayotdagi o'rni, oilaviy qadriyatlar, vijdon va burch kabi masalalar o'ziga xos lirizm va xalqona tilda yoritiladi. Yozuvchi zamonaviy insonni ma'naviy mezonlar orqali sinovdan o'tkazadi, shu bilan jamiyatning axloqiy poydevorini badiiy tahlil qiladi.

Zamonaviy o'zbek qissachiligida yangi badiiy shakllarning paydo bo'lishi janr chegaralarini kengaytirdi. Endi qissa faqat voqealar majmuasi emas, balki falsafiy mushohada, ruhiy introspeksiya va madaniy xotira maydoniga aylandi. Yozuvchilar til uslubi, ichki monolog, vaqt va xotira o'yinlaridan keng foydalana boshladilar. Bu jarayon o'zbek nasrini jahon adabiy jarayonlariga yaqinlashtirdi. Shunday

qilib, mustaqillik yillaridagi qissachilik milliy adabiyotimizda xalq an'analari bilan zamonaviylik, realizm bilan modernizm, voqelik bilan ramzning uyg'unlashgan shaklini yaratdi. Bu uyg'unlik o'zbek adabiyotining yangi davr badiiy tafakkurini belgilovchi asosiy xususiyatlardan biriga aylandi.

Zamonaviy o'zbek qissachiligida xalq og'zaki ijodining ta'siri nihoyatda chuqur va sermazmun tarzda namoyon bo'lmoqda. Folklor motivlari, obrazlar tizimi va xalqona tildan foydalanish yozuvchilar uchun faqat ilhom manbai emas, balki milliy tafakkurni badiiy shaklda qayta ifoda etish vositasiga aylangan. Qadimiy og'zaki ijod an'analari zamonaviy qissa janrida yangicha ma'nolar kasb etib, zamon ruhiga mos tarzda talqin qilinmoqda. Bugungi o'zbek qissachiligida xalq ertaklari, rivoyatlar va dostonlardagi axloqiy, ma'naviy va ijtimoiy mazmunlar yangi badiiy kontekstda qayta ishlanadi.

1.Masalan, xalq ertaklarida uchraydigan yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash, halollik va sadoqat g'oyalari endilikda zamonaviy sharoitdagi insonning ruhiy iztiroblari, ichki tanlovi orqali ifodalanmoqda.

2.Qahramonlar tashqi qahramonlik emas, balki ichki ruhiy jasorat, ma'naviy qaror va o'zini anglash jarayoni orqali gavdalanadi.

3.Folklor shakllari esa endi faqat syujet unsuri sifatida emas, balki badiiy tahlil, psixologik detal va falsafiy ramz sifatida qo'llaniladi.

Zamonaviy yozuvchilar folklor unsurlarini nafaqat qayta hikoya qilish bilan cheklanmay, balki ularni yangi g'oya, zamonaviy inson muammolari va ijtimoiy ongdagi o'zgarishlar bilan uyg'unlash-tiradilar. Masalan, Isajon Sultonning "Boqiy darbadar" qissasida xalq rivoyatlaridagi "yo'lga chiqish" va "izlanish" motivi insonning ma'naviy o'zlikni anglash yo'lidagi iztirobli kechinmalari bilan bog'lanadi. Yozuvchi xalqona syujetni zamonaviy falsafiy ma'no bilan to'ldirib, o'quvchini ichki mushohadaga chorlaydi.

Tog'ay Murod asarlarida esa xalq hayotiga xos yer, mehnat, ona zamin va taqdir kabi timsollar o'zining ramziy ma'nosini kengaytiradi. Uning qahramonlari xalqning ruhiy dunyosini, milliy qadriyatlar va hayot falsafasini zamonaviy til va badiiy uslubda ifodalaydi. Shu jihatdan yozuvchi xalq og'zaki ijodining tabiiy poetikasini saqlab qolgan holda, unga modernistik, falsafiy mazmun beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA. Folklor va zamonaviy nasrning bu uyg'unligi o'zbek qissachiligini yangi estetik darajaga olib chiqdi. Endilikda yozuvchilar xalq donoligini zamonaviy inson tafakkuri bilan bog'lab, milliy badiiy tafakkurning davomiyligini ta'minlamoqdalar. Xalq og'zaki ijodidagi ramzlar — tuproq, suv, daraxt, yo'l, ona, yurak kabi timsollar zamonaviy qissalarda inson ruhiyatining badiiy belgilariga aylangan. Bundan tashqari, folklor an'analari zamonaviy qissalarda tilda, uslubda, dialoglarda ham yaqqol seziladi. Yozuvchilar xalqona iboralar, maqol va hikmatlardan foydalanib, matnga tabiiylik va milliy ruh bag'ishlaydilar. Bu jarayon o'zbek tilining badiiy imkoniyatlarini kengaytiradi, qissa janriga xalqona ohang va hayotiylik baxsh etadi.

Natijada, zamonaviy o'zbek qissachiligi xalq an'analari va yangi badiiy shakllarning uyg'unlashuvi orqali o'ziga xos milliy nasr maktabini yaratmoqda. Bu uyg'unlik milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotira va zamonaviy tafakkurni bir butun badiiy hodisa sifatida birlashtiradi. Qissachilik orqali yozuvchilar xalq donoligini zamon ruhiga mos talqin etib, o'zbek adabiyotini jahon badiiy jarayonlari bilan uyg'un rivojlantirishga xizmat qilmoqdalar.

Zamonaviy yozuvchilar qissa janrida xalqona ruhi, og'zaki ijod poetikasini saqlab qolgan holda, uni zamonaviy inson tafakkuri, ruhiy kechinmalari va ijtimoiy voqelik bilan uyg'unlashtirmoqdalar. Bunday uyg'unlik natijasida qissa janrining ifoda imkoniyatlari kengayib, o'zbek nasrida psixologik chuqurlik, falsafiy mazmun va badiiy tahlil ustuvor o'rin egallamoqda. Bugungi o'zbek qissalari o'quvchini tashqi voqealar emas, balki insonning ichki olami, ruhiy izlanishlari, ma'naviy tanlovlari bilan o'ylashga undaydi. Shu bois, qissachilik endilikda milliy adabiyotning eng hayotiy, eng samimiy qatlamlaridan biriga aylanmoqda. Asarlarda xalq donoligi, qadimiy o'gitlar, rivoyat va afsonalardan olingan ramzlar zamonaviy hayot mazmuni bilan birlashib, milliy o'zlikni anglash va insoniy qadriyatlarni saqlash g'oyasini ilgari suradi.

Xulosa. Folklor motivlarining qayta ishlanishi zamonaviy qissachilikka o'ziga xos badiiy ko'lam va estetik yangilik olib kirdi. Yozuvchilar folklor timsollarini – yer, suv, ona, yo'l, yurak, daraxt kabi ramzlarni – zamonaviy ijtimoiy va ruhiy mazmunlar bilan boyitib, o'zbek nasrini metaforik va ramziy fikrlash bosqichiga olib chiqmoqdalar. Natijada, zamonaviy o'zbek qissachiligi xalq an'analarining davomchisi sifatida, shu bilan birga, yangi davr adabiy tafakkurining ifodachisi bo'lib shakllandi. Bu jarayon o'zbek adabiyotini jahon adabiy jarayonlari bilan uyg'unlashtirgan, milliy so'z san'atining istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilishi mumkin. Shunday qilib, bugungi o'zbek qissachiligi — xalq donoligi, milliy ruh, zamonaviy tafakkur va badiiy izlanishlarning bir butun uyg'unligidan iborat murakkab, ammo hayotiy adabiy hodisadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1.Murod, T. Otamdan qolgan dalalar. – Toshkent: Sharq, 2005.
2.Sulton, I. Zamonaviy qissalar. – Toshkent: Yangi asr, 2010.
3.Sobirov, D. Zamonaviy o'zbek nasri va qissachilik. – Toshkent, 2016.
4.Karimov, B. Folklor va zamonaviy nasr uyg'unligi. – Toshkent, 2018.
5.Saidov, D. O'zbek qissachiligi: tarix va taraqqiyot. – Toshkent, 2014.
6.Abdug'afforovna, Q. D. (2024). BOBURIYLAR DAVRIDA ADABIYOTGA BO'LGAN E'TIBOR. AMERICAN JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN, 2(4), 71-75.